

УДК 94:329.17](477.8)”1930/1935”:[35.078.3:356.13](438)(062.551)

*Магдалена ГІБЕЦ***БЕЗПЕКА НА КОРДОНІ. АКТИВНІСТЬ ОУН У 1930–1935 РОКАХ У СВІТЛІ ЗВІТІВ МАЛОПОЛЬСЬКОГО ОКРУЖНОГО ІНСПЕКТОРАТУ ПРИКОРДОННОЇ ОХОРОНИ**

Метою цього дослідження є огляд діяльності ОУН в період 1930–1935 рр. на території польсько-чехословацького пограниччя, що було під охороною Прикордонної служби (з польського боку кордону). У цьому контексті важливою була не тільки антидержавна активність, а й те, як вона впливала на національну свідомість українців, що проживали на цих теренах. Основою джерельної бази цього дослідження є матеріали Малопольського інспекторату Прикордонної служби протягом 1930–1935 рр., що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України міста Львова (ЦДІАУЛ). Вибір джерел обґрунтований динамікою контактів українських націоналістів (особливою активністю відзначаються терени Гданська і Цешинської Сілезії) та специфікою взаємин галицьких українців із українцями Закарпаття. Передусім згадаємо праці Анджея Хойновського<sup>1</sup>, Ришарда Тожецького<sup>2</sup>, Єжи Томашевського<sup>3</sup>, Мирослави Папежинської-Турек<sup>4</sup>, Теофіла Піотркевича<sup>5</sup> та Богдана Будоровича<sup>6</sup>. За зразок можуть слугувати дослідження Роберта Потоцького і Вальдемара Паруха<sup>7</sup>. Окремою частиною тематики є власне діяльність націоналістів цього періоду<sup>8</sup>, а щодо проблеми легальних українських

<sup>1</sup> *Chojnowski A.* Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939 / A. Chojnowski. – Wrocław, 1979.

<sup>2</sup> *Torzecki R.* Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / R. Torzecki. – Kraków, 1989.

<sup>3</sup> *Tomaszewski J.* Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939 / J. Tomaszewski. – Warszawa, 1985.

<sup>4</sup> *Papieżyńska-Turek M.* Sprawa ukraińska w Polsce w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926 / M. Papieżyńska-Turek. – Kraków, 1979.

<sup>5</sup> *Piotrkiewicz T.* Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach Piłsudczyzny 1926–1935 / T. Piotrkiewicz. – Warszawa, 1981.

<sup>6</sup> *Budurowycz B.* Polska i problem ukraiński w latach 1921–1925 / B. Budurowycz // *Zeszyty Historyczne*. – 1983. – Nr 66.

<sup>7</sup> *Potocki R.* Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930–1939 / R. Potocki. – Lublin, 2003; *Paruch W.* Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej. Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (1926–1939) / W. Paruch. – Lublin, 1997.

<sup>8</sup> *Kulińska L.* Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922–1939 / L. Kulińska. – Kraków, 2009; *Wysocki R.* Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939 / R. Wysocki. – Lublin, 2003;

організації особливо цінною є монографія Гжегожа Мазура<sup>9</sup>. Ключовою є відповідь на питання, як нелегальні націоналістичні організації впливали на безпеку кордонів і мешканців пограниччя, у який спосіб Прикордонна служба подавала українців у своїх поточних звітах, а також наскільки значною була роль ОУН у формуванні національної ідентичності західних українців. В історіографії польсько-українським стосункам у Другій Речі Посполитій приділено багато уваги.

Після здобуття незалежності 1918 р. головною метою польської політики стала відбудова власної держави. Запорукою її безпеки було остаточне врегулювання зовнішніх кордонів. Приналежність Вармії і Мазурів визначив плебісцит, конфлікт із Чехословаччиною щодо Цешина завершився для Польщі втратою території, а референдум і три повстання вирішили долю Верхньої Сілезії. Східні кордони формувалися на тлі революцій, що в цей період охопила терени Центрально-Східної Європи. Революція активізувала цілі народи, ставши каталізатором розвитку їхньої національної свідомості. Наслідком цього було створення нових національних держав у регіоні, зокрема Української народної Республіки (УНР) на теренах колишньої Російської імперії. На захід від Збруча українці створили Західноукраїнську Народну Республіку (ЗУНР), яка була змушена провадити боротьбу за Східну Галичину з Польщею, що закінчилася поразкою для першої<sup>10</sup>.

По закінченню війни навіть найліберальніші політики Польщі визначали східні кордони Другої Речі Посполитої по лінії р. Збруч<sup>11</sup>. 25 червня 1919 р. Східна Галичина перейшла під тимчасове управління Польщі, а рішення Ради Послів держав Антанти від 15 березня 1923 р. залишило цю територію в межах Польської держави. Затвердження східного кордону призвело до загострення стосунків Другої Речі Посполитої із країнами-сусідами, які активно маніпулювали державотворчими прагненнями українців: йдеться про Чехословаччину, Румунію та Радянський Союз. У цьому контексті проблема безпеки кордонів виявилася особливо актуальною для Польщі, адже вона була умовою внутрішньої стабілізації та інтеграції держави. Влада усіх рівнів працювала на те, щоб максимально ліквідувати чинники потенційної загрози. На кордонах було сформовано подвійну систему, що ділила межі держави на східні під управлінням Корпусу охорони пограниччя та північні, західні й південні, за які відповідала Прикордонна служба.

Не підлягає сумніву, що одним із найсерйозніших викликів був пошук компромісу з національними меншинами, які становили 1/3 населення відновленої Польщі і проживали переважно на території пограниччя. Найчисельнішою меншиною були

---

Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів / П. Мірчук. – Київ, 2007.

<sup>9</sup> Mazur G. Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939 / G. Mazur. – Kraków, 2007.

<sup>10</sup> Назва “Східна Галичина” залишалася загальноприйнятою в поточному спілкуванні й тому з позиції дослідника польсько-українських відносин цей термін є більш нейтральним окресленням території, що входила до складу монархії Габсбургів. У міжвоєнний період польська влада запровадила для цієї території термін “Східна Малопольща”, який залишався офіційною назвою досліджуваних територій до Другої світової війни. У цій статті обидва терміни вживаємо синонімічно.

<sup>11</sup> Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939 / R. Wysocki. – Lublin, 2003. – S. 33.

українці, настрої яких схилялися в бік радикального націоналізму. 1920 р. виникла Українська Військова Організація (УВО). Її завданням було відокремити креси від Польщі й утворити самостійну Українську державу, не без збройної боротьби. Члени УВО активно виступали не лише проти поляків, а й проти українців, які займали угодову позицію. 1929 р. націоналістичні угруповання консолідувалися в Організацію Українських Націоналістів (ОУН), в межах якої УВО певний час залишалася збройною структурною одиницею (1933 р. ОУН повністю поглинула УВО). Діяльність націоналістичних організацій, на думку польських панівних кіл, була головною перешкодою на шляху до порозуміння влади з українською меншиною та налагодження безпеки в регіоні<sup>12</sup>.

У цьому дослідженні період 1930–1935 рр. обрано не випадково, адже це був окремий етап в польсько-українських взаєминах. 1930 р. пройшла акція пацифікації українських сіл як відповідь на масові саботажі з боку націоналістів УВО-ОУН. Цього ж року відбулися так звані “Брестські вибори”, унаслідок яких було заарештовано частину українських політиків, що, своєю чергою, зменшило кількість українського представництва у парламенті. Українська репрезентація в Сеймі мала потужні впливи на суспільство, господарські інституції та засоби впливу на громадську думку. Проте її значення нівелював зріст активності УВО-ОУН. Ці процеси відбувалися на тлі кризи 1929 р., яка лише посилювала соціальні антагонізми. Звернемо також увагу на ширші контексти міжнародної політики. Важливими, зокрема, були стосунки Польщі з Чехословаччиною. Взаємини обох держав у цей період суттєво поліпшилися з огляду на співпрацю розвідок. У зв’язку з цим Прага почала обережніше ставитися до діяльності ОУН, окрім цього, ставали все очевиднішими факти зближення українських націоналістів із Третім Рейхом. 1935 р. був датою смерті Юзефа Пілсудського, це стало черговим переломом внутрішньої політики Другої Речі Посполитої щодо національних меншин, що докладно описано в сучасній історіографії.

### **Прикордонна служба й діяльність ОУН**

Прикордонна служба формально була створена 22 березня 1928 р. згідно з розпорядженням Президента Речі Посполитої Ігнатія Мосціцького<sup>13</sup>, яке визначало перелік завдань, компетенцію та структуру інституції<sup>14</sup>. Відповідно до § 2: “Прикордонна служба є цілісною, організованою за військовим принципом формацією, підзвітною міністру фінансів, і становить виконавчий орган міністерства фінансів у справах митного контролю... в питаннях охорони кордонів є виконавчим органом загальної адміністрації”<sup>15</sup> (тобто підконтрольним також міністерству внутрішніх справ). Попри те, що митний контроль декларувався як основне завдання інституції, поточні звіти і додаткові директиви, а також співпраця з поліцією та військовою

<sup>12</sup> Уваги також заслуговує діяльність Комуністичної партії Західної України, проте це тема окремого дослідження.

<sup>13</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r., O Straży Granicznej, Dz.U. 1928 nr 37 poz. 349.

<sup>14</sup> Kula H. Polska Straż Graniczna w latach 1928–1939 / H. Kula. – Gdańsk, 1994. – S. 45.

<sup>15</sup> Ibidem. – S. 46.

розвідкою свідчать про те, що Прикордонна служба відігравала важливу роль в питаннях внутрішньої безпеки держави<sup>16</sup>.

Головне управління Малопольського окружного інспекторату Прикордонної служби було в Перемишлі. У контексті цього дослідження інтерес становить тільки його частина, що складалася з трьох Інспекторатів: Стрий, Самбір та Коломия. Вони відповідали за південний кордон із Чехословаччиною та Румунією, загальна довжина якого становила 650 км. 17 грудня 1934 р. Малопольський окружний інспекторат Прикордонної служби був розділений на східну і західну частини. Центром східної частини був Львів, західної – Краків. У центрі нашого дослідження території, які 1934 р. було зараховано до Східномалопольського окружного інспекторату Прикордонної служби. Розвідкою в цей період займалася Експозитура II відділу штабу комендатури Генерального штабу Війська Польського (SG), яку 1934 р. реформували в Інформаційний відділ комендатури ГШ (KSG)<sup>17</sup>. Підкреслимо, що до 1934 р. діяльність Прикордонної служби обмежувалася фінансово-митними справами, та згодом у зв'язі почали з'являтися політичні сюжети, пов'язані з підозрілими особами.

Розвідка Прикордонної служби зосереджувала увагу на політичній діяльності національних меншин, а також на настроях мешканців пограниччя<sup>18</sup>. Інформацію про підозрілих осіб і потенційно небезпечні організації, що діяли в межах 30-кілометрової зони від кордону, працівники Служби нотували у спеціальних реєстраційних аркушах, які згодом передавали відділу II Генерального штабу Війська Польського<sup>19</sup>. Окрім цього, Прикордонна служба підтримувала тісні контакти з Державною поліцією і брала участь у поліцейських операціях проти нелегальних маніфестацій, страйків та інших форм активності, що могли б впливати на безпеку в країні. Незважаючи на те, що шляхи передачі нелегальних видань і зброї були добре відомі прикордонникам, діяльність Служби в більшості випадків виявлялася неефективною. Зокрема, було відомо про контрабанду через чехословацьке місто Хуст, однак “всупереч особливій пильності Прикордонної служби, досі не було припинено передачі паперів антидержавного змісту”<sup>20</sup>. Причиною цього був, із одного боку, брак фахових кадрів, із іншого – слабка мотивація, викликана матеріальною ситуацією та відсутністю базового спорядження. Нерідко розвідники працювали у військових мундирах, не маючи при цьому цивільного одягу для маскуванню, а це не сприяло результативності їхньої роботи<sup>21</sup>. В періоди, коли антидержав-

<sup>16</sup> *Dominiczak H.* Dzieje Kresów i granicy państwa polskiego na wschodzie od czasów najdawniejszych do roku 1945 / H. Dominiczak. – Toruń, 2011. – S. 367.

<sup>17</sup> Б. а. Straż Graniczna 1928–1939. Zadania i rozwój [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.emeryci-sg.org.pl/historia/sg/sg\\_dwa\\_rp.html](http://www.emeryci-sg.org.pl/historia/sg/sg_dwa_rp.html)

<sup>18</sup> *Kula H.* Polska Straż Graniczna... – S. 48–49.

<sup>19</sup> Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 714 (Charakterystyka terenu, Komisariat Straży Granicznej Ludwikówka). – Арк. 19.

<sup>20</sup> Там само. – Спр. 713 (Charakterystyka terenu Komisariatu Straży Granicznej Sołotwina przesłana na rozkaz Kierownika Inspektoratu Straży Granicznej Stryj 17 I 1935). – Арк. 34–35.

<sup>21</sup> Там само. – Спр. 342 (Meldunek sytuacyjny nr 19/30 na 5 VII 1930, Inspektorat Straży Granicznej, Krosno 4 VII 1930). – Арк. 26.

ні акції проходили особливо часто, прикордонники змушені були працювати по 10–12 годин щоденно протягом місяця без вихідних, що на тлі поганих погодних умов призводило до повного фізичного виснаження<sup>22</sup>.

В роботі Прикордонної служби велике значення мала співпраця з інформаторами. З їхньою допомогою вдавалося значно швидше викривати злочини і знаходити контрабандистів<sup>23</sup>. Проте пошук надійних інформаторів був справою не з легких, адже в ситуації господарської кризи принциповість часто відходила на другий план порівняно з фінансовими вигодами. Щоб забезпечити лояльність інформаторів, практикувалися оплати за достовірні відомості, про що свідчить один із наказів: “Керівник Комісаріату повинен створити спеціальний фонд на видатки, пов’язані з розвідувальною діяльністю, наприклад, для оплати за інформацію постійним інформаторам і випадковим донощикам, – все це пов’язане з грошовими видатками”<sup>24</sup>. Нерідко донощики активніше співпрацювали з Прикордонною службою, якщо були “почастовані чи то горілкою, пивом, сигаретами, чи також іншими гостинцями”<sup>25</sup>. Хоча підбір інформаторів проходив із найбільшою обережністю, траплялися серед них і провокатори, які керувалися виключно власною вигодою. Таким прикладом був Петро Титук, котрий, видаючи себе за кур’єра ОУН, отримав з Чехословаччини 450 примірників газети “Сурма”, чим згодом планував маніпулювати з метою отримання певної грошової суми<sup>26</sup>.

Дуже корисним джерелом інформації для прикордонників виявився так званий “Календар українського націоналіста”, що містив дати національних свят, до яких були приурочені акції пропаганди і саботажу УВО-ОУН<sup>27</sup>: “Організація Українських Націоналістів використовує періоди, коли поліція зайнята іншими спеціальними операціями, для влаштування диверсій... 29 і 30 квітня, а також 1 травня можуть бути використані ОУН з огляду на те, що поліція буде зайнята можливою активністю комуністів. У ці дні треба взяти до уваги загрозу нападів і пограбувань державних інституцій та поштового транспорту, який перевозить гроші для виплат... Дні 2 і 3 травня можуть бути використані для маніфестацій, розміщення транспарантів антидержавного змісту, знищення польської символіки, підпалів і т.д., щоб у такий спосіб зіпсувати урочистість державного свята”<sup>28</sup>. Із наближенням цих дат зростала

<sup>22</sup> Там само. – Спр. 535 (Wniosek Inspektoratu Granicznego Stryj do Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej w sprawie zmniejszenia czasu służby, Przemyśl 8 IX 1933). – Арк. 16.

<sup>23</sup> *Dominiczak H.* Granice państwa i ich ochrona na przestrzeni dziejów 966–1996 / H. Dominiczak. – Warszawa, 1997. – S. 274.

<sup>24</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 608 (Rozkaz Komisariatu Straży Granicznej Wołochta). – Арк. 3.

<sup>25</sup> Там само.

<sup>26</sup> Там само. – Спр. 713 (Komenda Wojewódzka P.P. Urząd Śledczy Stanisławów, 19 grudnia 1933). – Арк. 1.

<sup>27</sup> *Litwiński R.* Policja wobec UWO i OUN w II Rzeczypospolitej / R. Litwiński // *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*. – 2010. – Nr 12. – S. 82.

<sup>28</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 535 (Rozkaz Komendanta Wojewódzkiego P.P., Wydział Śledczy, do pana Komendanta P.P. m. Lwowa, Lwów 26 IV 1933). – Арк. 1.

пильність на кордонах, про що свідчать накази<sup>29</sup>. Прикордонна служба мала реагувати моментально, якщо виникала підозра замаху або втечі за кордон особи, підозрюваної у злочині проти держави. Так було у випадку Зенона Коссака з Дрогобича, якого підозрювали у вбивстві Тадеуша Голувка та нападі на пошту в Трускавці. Його фото і опис було надіслано до всіх відділів Прикордонної служби<sup>30</sup>. Важлива роль також відводилася співпраці із чехословацькими прикордонниками і жандармерією.

Після того, як 1933 р. керівництво ОУН перейшло до Степана Бандери, пріоритетом організації стало проведення масових акцій із метою включення в націоналістичну діяльність широких суспільних верств. Йдеться, зокрема, про шкільну акцію у вересні 1933 р., що зводилася до нападів на школи і знищення у них польської національної символіки, портретів і написів польською мовою. У зв'язку з цим і фактами співпраці українських вчителів з ОУН було видано детальні розпорядження щодо протидії їм на кордонах: "Треба якнайретельніше організувати збір інформації по II лінії і через підфіцерів розвідки. Щоб з'ясувати, чи на цих теренах не поширюється агітація... в місцевостях, де вчителі є українцями, підозрюваними у сприянні ОУН, необхідно встановити спостереження, чи не ведуть вони подібної роботи серед мешканців. Далі потрібно визначити контакти ОУН з учителями, що проживають в місцевостях, прикордонних із Чехословаччиною. З цією метою треба визначити школи у прикордонній смузі, де посади вчителів займають українці, і скласти список їхніх прізвищ, окрім цього, належить встановити прізвища усіх так званих емігрантів, тобто колишніх мешканців Малопольщі, які тепер проживають у районах пограниччя, адже власне вони, як свідчить розвідка, найбільшою мірою займаються нелегальним перевезенням документів на наші території. Контакт із чеською жандармерією, яка отримала від свого командування таємне розпорядження щодо обмеження руху українців на теренах Підкарпатської Русі, і добрі стосунки з окремими комендантами можуть допомогти здобути багато цінної інформації"<sup>31</sup>". Із огляду на відсутність детальної інформації невідомо, чи превентивна акція Прикордонної служби у співпраці з чехословацькою жандармерією дала бажаний ефект. Відомі, однак, кількісні дані стосовно виступів ОУН: у Стрийському повіті було 76 випадків експропріації, в Долинському повіті – 20, в Надвірнянському – 7, Лавочному – 1 випадок. У деяких повітах, де існувала ймовірність антишкільних акцій, до подібних ситуацій не дійшло, що прикордонники вважали своєю заслугою<sup>32</sup>.

<sup>29</sup> Там само. – Спр. 472 (Rozkaz Kierownika Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej rozesłany do Kierowników Inspektoratów Granicznych Jasło, Sambor, Stryj, Kołomyja, Przemyśl 1 II 1932). – Арк. 1.

<sup>30</sup> Там само. – Спр. 439 (Rozkaz przesłany z Małopolskiego Inspektoratu Straży Granicznej do Kierownika Inspektoratu Straży Granicznej Stryj, 9 IX 1931). – Арк. 1.

<sup>31</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 535 (Inspektorat Graniczny Stryj, 11 IX 1933). – Арк. 11.

<sup>32</sup> Там само. – Спр. 535 (Doniesienia Inspektoratu Granicznego Stryj, Przemyśl 8 I 1934). – Арк. 23.

**Вплив ОУН і загальної територіальної специфіки на безпеку пограниччя**

Польсько-чехословацьке пограниччя мало дещо іншу специфіку, ніж центральні райони держави. Свідченням цього були документи Прикордонної служби, у яких зафіксовано характерні риси цих територій. Прикордонні повіти населяли переважно українці. Поляки становили незначний відсоток і належали здебільшого до середовища службовців. Показово, що місцеві українці були менш “соціально організовані”: “з точки зору культури і освіти місцеве населення не організоване. Єдиною інституцією є Просвіта, до якої належить відносно мало членів. Освітні матеріали Просвіти дуже скромні, а населення мало прагне до знань”<sup>33</sup>. Нечисельні легальні організації не мали на цих територіях такого впливу, як у більших містах подальше від кордону. З цим була пов’язана особлива активність ОУН та КПЗУ в боротьбі “за владу над душами”<sup>34</sup>. ОУН співпрацювала з легальною партією УНДО з метою “поглиблення розколу між польським і українським суспільством шляхом виховання української молоді в національно-шовіністичному дусі”<sup>35</sup>. Відносно сильні позиції ОУН в районі польсько-чехословацького пограниччя були пов’язані з декількома чинниками. Одним із них була бідність. Прикордонні повіти відзначалися значно гіршими економічними умовами, що стало особливо відчутно з настанням господарської кризи. Тоді як селяни повністю присвячували себе роботі на полі<sup>36</sup>, безробітна інтелігенція радикалізувалася й з легкістю піддавалася націоналістичній пропаганді ОУН. Прикордонники зауважували, що “саме українське населення на 70 % лояльне, якби не акція місцевої української інтелігенції, що складається зі священників, представників вільних професій і навіть державних службовців, вони своєю агітацією будять занепокоєння і підбурюють до націоналізму”<sup>37</sup>.

Треба також пам’ятати, що лінія кордону 1921 р. була штучним поділом, компромісом сусідніх держав, що не брав до уваги специфіки окремих місцевостей, мешканці яких були розділені, попри родинні, дружні і професійні зв’язки. Рапорти Прикордонної служби засвідчують, що перетин кордону з метою відвідин родичів був щоденним явищем. На практиці такі обставини часто були прикриттям для нелегальних організацій, які під виглядом приватних зустрічей проводили таємні збори та проносили заборонені матеріали пропаганди. Один із прикордонників повідомляв, що “мешканці прикордонних територій з Чехословаччини зустрічаються з нашими громадянами просто на кордоні і під приводом товариських розмов і навіть танців з музикою передають заборонену літературу. Оскільки кордон не є

<sup>33</sup> Там само. – Сnp. 714 (Charakterystyka terenu Komisariatu Straży Granicznej Ławoczne przesłana na rozkaz Kierownika Inspektoratu Straży Granicznej Strj, 8 I 1935). – Арк. 11.

<sup>34</sup> Там само. – Сnp. 714 (Charakterystyka terenu Komisariatu Straży Granicznej Ludwikówka przesłana na rozkaz Kierownika Inspektoratu Straży Granicznej Strj, 14 I 1935). – Арк. 19.

<sup>35</sup> Там само.

<sup>36</sup> Там само. – Сnp. 598 (Meldunek o ruchu osób politycznie podejranych na czas 1–31 VIII 1934, Komisariat Straży Granicznej Ławoczne, 31 VIII 1934). – Арк. 35.

<sup>37</sup> Там само. – Сnp. 714 (Charakterystyka terenu Komisariatu Straży Granicznej Ludwikówka przesłana na rozkaz Kierownika Inspektoratu Straży Granicznej Strj, 14 I 1935). – Арк. 19.

місцем для товариських забав, рекомендую безумовно заборонити всілякі контакти населення на самому кордоні”<sup>38</sup>.

Не менш важливим було питання національної ідентичності людей із пограниччя. З одного боку, внаслідок конфронтації з “іншими” поглиблювалася самоідентифікація з групою “своїх”, із іншого – атмосфера прикордонних територій призводила до певного розмиття ідентичності й асиміляції різних груп. Вирішальною тут ставала сила ототожнення себе з власним народом. Особлива роль у підтримуванні “духу народу” серед широких суспільних верств відводилася нижчим щаблям інтелігенції, зокрема, священикам і вчителям, які мали безпосередній контакт із простолюдом. Почуття національної окремішності українців підтримувалося через проведення спільних свят, урочистостей та молебнів, що вело до систематичного посилення національної ідентичності.

У цьому контексті цікавим явищем було розрізнення русинів і українців, що на прикордонних територіях мало значно виразніший характер, ніж у інших районах Східної Галичини. Мешканці Закарпатської Русі переважно називали себе русинами, тоді як на польській стороні така самоідентифікація була маргінальною (наприклад, члени Товариства ім. М. Качковського)<sup>39</sup>. Це питання знайшло своє відображення в переписі населення 1931 р., коли “ширилася агітація серед населення, щоб ті домагалися заповнення формулярів руською мовою і щоб вказували українську національність, а не руську. Якщо вимоги населення залишаться без уваги, то перепис треба проігнорувати”<sup>40</sup>. Унаслідок агітації на території деяких повітів така позиція ставала масовою. Ще одним прикладом розрізнення українців і русинів був випадок у Леському повіті, де “в новій загальній школі 30 учнів повернули підручники руською мовою і заявили вчителю, що з цих книжок не будуть навчатися, адже це лемківське видання, а вони вимагають забезпечення їх українськими підручниками”<sup>41</sup>. Така ситуація була непоодиноким, найправдоподібніше, на думку польських владних структур, дії учнів були спровоковані агітацією греко-католицьких священиків<sup>42</sup>.

Інший цікавий приклад трапився 1935 р. під час посвячення великодньої паски: “Діячі ОУН не допустили до освячення паски мешканців, лояльних до Польської держави, і старорусинів, які не визнають українців. Мешканці місцевості Кальне поділилися на дві групи. До першої належать члени читальні Просвіти, до другої – всі ті, хто не належить до Просвіти і не є її членами. Перед прибуттям о. Юзефовича з м. Гутар перша партія під керівництвом Дуційовича Михайла розташувалася в

<sup>38</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 546 (Inspektorat Graniczny Stryj, 24 X 1933). – Арк. 14.

<sup>39</sup> Hryciuk G. Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948 / G. Hryciuk. – Toruń, 2005. – S. 104; Michna E. Kwestie etniczno-narodowościowe na pograniczu Słowiańszczyzny Wschodniej i Zachodniej; ruch rusiński na Słowacji, Ukrainie i w Polsce / E. Michna. – Kraków, 2004. – S. 68–73.

<sup>40</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 416 (Inspektorat Straży Granicznej Kołomyja, 9 XII 1931). – Арк. 17.

<sup>41</sup> Там само. – Спр. 669 (Meldunek sytuacyjny nr 3/35 za 1–31 III 1935, Inspektorat Straży Granicznej Sambor, 4 IV 1935). – Арк. 30.

<sup>42</sup> Там само.

лінію коло церкви в тому місці, де кожного року відбувається посвячення паски, а друга – з іншого боку церкви; так дві партії чекали на прибуття священника. Після його приїзду відбулося традиційне освячення на місці першої групи. Священик, вдаючи, що не бачить другої групи, хотів повернутися до церкви, а в той час обізвався хтось із першої групи, що тамті можуть піти до римо-католицького священника, щоб він їм посвятив паску, на це друга група обурилася. Священик, почувши суперечку, повернувся до другої групи і зробив декілька рухів кропилом, не проказуючи при цьому ніяких молитов, як це зробив для першої групи<sup>43</sup>.

Групою, за яку “боролися” поляки і українці, були гуцули. Один із прикордонників характеризував їх так: “Це гірське плем’я, відмінне за звичаями і культурою від українців, що спілкується тільки руською мовою. З політичних міркувань українські націоналісти вважають їх українцями і в цьому дусі ведуть пропаганду. Ці спроби, паралізовані внаслідок діяльності “Товариства Приятелів Гуцульщини”, поступово слабнуть і гуцули усвідомлюють, що становлять окремішність, мало пов’язану через мову з українцями”<sup>44</sup>. Агітація гуцулів відбувалася з обох боків кордону. Згідно зі звітом, “дня 18 серпня екскурсійна група українців у складі 15 осіб, серед них 3 жінки, прибула до кордону вздовж граничної лінії по чеській стороні до каменя № 2 (передпілля Комісаріату Ворохта). У цьому місці група затрималася і заспівала кілька українських народних пісень. Провідником екскурсійної групи був Дмитро Клемпуш з Ясін”. Згаданий провідник групи був відомим учасником акцій саботажу та активним членом ОУН. Окрім цього, “в місяці серпні на території Комісаріату Ворохта спостерігається посилений рух українських туристів. Туристи здебільшого прямують в бік “Чорномори” і “Жаб’єго”, йдуть по 3 і це переважно чоловіки. Підозрюючи, що такий потік туристів мав на меті “протицію пропаганді Товариства Приятелів Гуцульщини”<sup>45</sup>, прикордонники впровадили посилений контроль і реєстрували усіх потенційно небезпечних осіб.

Ще одним джерелом неспокою виявилися плітки. На перший погляд безневинні розмови на пограниччі призводили до загострення взаємин населення, що серйозно турбувало Прикордонну службу. Периферійність території і, відповідно, слабка інформованість мешканців сприяли появі чуток, які нерідко виявлялися небезпечними й викликали загальне хвилювання. Так, наприклад, регулярно поширювалися плітки про початок нової війни Чехословаччини з Польщею й Румунією. У період селянських страйків 1933–1934 рр. багато галасу викликали розмови про те, що “коло Перемишля розпочалася революція і в наближених районах вже чути гармати”. Чутки про війну діяли також на самих прикордонників і поглиблювали недовіру у повсякденних контактах: “Серед населення шириться версія, що Польща й Угорщина збираються оголосити війну Чехословаччині і що поляки вже домовилися з угорцями про новий кордон біля Прошова. Мешканці особливо стривожені загрозою надзвичайних ситуацій. Зростання напруження у внутрішніх і зовнішніх

<sup>43</sup> Там само. – Спр. 671 (Meldunek o ruchu osób politycznie podejrzanych za 1–31 V 1935, Komisariat Straży Granicznej w Ławocznem, 31 V 1935). – Арк. 15.

<sup>44</sup> Там само. – Спр. 714 (Charakterystyka terenu Komisariatu Straży Granicznej Ludwikówka przesłana na rozkaz Kierownika Inspektoratu Straży Granicznej Stryj). – Арк. 19.

<sup>45</sup> Там само. – Спр. 674 (Komisariat Straży Granicznej Ludwików, 14 I 1935). – Арк. 47.

стосунках ЧСР з Польщею викликає страх, що будь-якої миті можуть розпочатися військові дії. Підтвердженням цих припущень є поведінка чехословацьких прикордонників і жандармерії. Недавно було чути постріли чеської бойової артилерії в Подолинцю, чого раніше не траплялося, це будить надії і страхи<sup>746</sup>. За поширення пліток такого змісту передбачалася карна відповідальність<sup>747</sup>.

Одним зі способів наведення порядку на пограниччі були вибори до місцевого самоврядування. Якщо в інших частинах Східної Галичини українці становили значний відсоток у самоврядуванні, та тут це був радше виняток: “Протягом березня на усій території Інспекторату пройшли вибори війтів. Війтами майже всюди було обрано поляків, лише в деяких громадах – русинів, але перевірених на лояльність до Польщі<sup>748</sup>. Такий стан справ викликав незадоволення з боку українських націоналістів, вони виступали категорично проти порозуміння з поляками і готові були здійснювати суворі розправи: “На підставі інформації, наданої Львівським Воєводством, ОУН планує організацію бойкоту війтів, які підтримують адміністративну владу. Якщо бойкот не принесе бажаних результатів, власність війтів буде спалено і знищено. До того ж, ОУН готується до виступу проти українських діячів і політиків, які, на думку лідерів ОУН, стоять на угодових позиціях<sup>749</sup>. Метою цієї акції було не тільки залякування лояльних щодо Польщі українців, а також зміцнення авторитету ОУН. Організація прагнула закріпити за собою статус єдиного центру, який захищає національні інтереси українців на противагу “легальним партіям”, що “повели національну справу на манівці компромісів і шкідливих для українського народу угод”<sup>750</sup>.

Смерть Юзефа Пілсудського викликала серед членів ОУН надію на те, що надійшов добрий момент для початку збройної боротьби за незалежність. Один із українців сказав: “Ми вбивали поляків і далі так будемо робити, тим більше тепер, коли помер Пілсудський, Польща буде розгубленою, чим ми, українці, можемо скористатись”<sup>751</sup>. Сподівання провідників ОУН не виправдалися, а нова криза національної політики після 1935 р. лише обмежила можливості українських націоналістів.

### **Учителі і греко-католицьке духовенство у співпраці з ОУН**

Особливої уваги заслуговують представники нижчих ланок інтелігенції, тобто священики і вчителі, які відіграли важливу роль у формуванні національної свідомості українців. На тлі загальної бідності, безробіття й фактів національної

<sup>746</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 682 (Meldunek sytuacyjny 10/35 za 1–14 XI 1935, Zachodniomałopolski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej, Kraków 14 listopada 1935). – Арк. 18.

<sup>747</sup> Там само. – Спр. 455 (Meldunek sytuacyjny 15/32 na czas od 1 VII do 15 VII 1932). – Арк. 11.

<sup>748</sup> Там само. – Спр. 669 (Meldunek sytuacyjny nr 3/35 za 1–31 III 1935, Inspektorat Graniczny Stryj, 4 IV 1935). – Арк. 28.

<sup>749</sup> Там само. – Спр. 720 (Starostwo Powiatowe w Nadwórnej do wszystkich P.P. Komendantów Poster. P.P. powiatu nadwórniańskiego, 5 IV 1935). – Арк. 7.

<sup>750</sup> Ibidem.

<sup>751</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 671 (Meldunek sytuacyjny 5/35, Wschodniomałopolski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej, Lwów 14 VI 1935). – Арк. 45.

дискримінації їхня діяльність вела до радикалізації і співпраці з ОУН. Окремою групою були особи, що намагалися вести просвітницьку роботу серед українців легальними методами, проте це й так викликало підозри польської влади й нерідко ототожнювалося безпосередньо з ОУН. Прикордонна служба звертала увагу на ефективність священиків в “агітації населення”, зазначаючи, що “руське населення на півночі Сяноцького повіту, яке на 70 % було староруських поглядів, почало змінювати політичні переконання і розпочинати приготування до створення українських організацій. Провідниками у цьому напрямку є греко-католицькі священики в громадах Чорноріки, Ріпник і Венглювка”<sup>52</sup>. Для діячів ОУН особливу вагу мав авторитет школи і церкви серед нижчих верств населення з огляду на довіру, яку викликали ці інституції. Вони ж були джерелом інформації й формування громадської думки. Доноси з пограничних повітів засвідчували, що місцеві парохі і вчителі постійно перебували під наглядом Прикордонної служби. Йшлося насамперед про їхні контакти з ОУН, а декого навіть підозрювали в керівництві націоналістичним рухом. Прикладом може бути священик Гаврич зі села Хлібчин, до якого “постійно сходилися молоді чоловіки з ворожими щодо Польської держави поглядами. Зустрічі були організовані під аматорський театр, проте насправді там відбувалися таємні збори під головуванням о. Гаврича. Окрім цього, у згаданого священика постійно буває певний Соловчук із Голосова, якого 1929 р. було покарано за те, що зірвав білого орла з будинку школи і кинув його на тротуар”<sup>53</sup>.

Ефективним інструментом впливу були проповіді, багато священиків “закликали людей, щоб не забували, що є українцями, і заохочували до створення українських союзів і товариств”<sup>54</sup>. Іноді їхні дії мали відверто антидержавний характер: “греко-католицький священик Григорій Новосад з Яворек під час проповіді закликав населення читати українські газети і книжки, а засуджував офіційні польські видання, зазначаючи, що той, хто їх читає, робить тяжкий гріх, також всі вірні мають пам’ятати, що вони українці, а не поляки. Щобільше, він вимагав, аби всі газети і книжки проходили його перевірку”<sup>55</sup>.

Окрім відкритої антидержавної діяльності, частина священиків вела завуальовану агітацію, що викликало підозри з боку Прикордонної служби. Таким прикладом було вербування до читальні “Просвіти” або інших легальних українських організацій<sup>56</sup>, а також організація збору коштів для інвалідів УГА, які 1918 р. виступали проти поляків у боротьбі за Львів<sup>57</sup>. Своєрідним маніфестом опору нерідко

<sup>52</sup> Там само. – Спр. 465 (Meldunek sytuacyjny 25/32 na 1–15 XII 1932, Inspektorat Straży Granicznej Jasło, 17 XII 1932). – Арк. 21–22.

<sup>53</sup> Там само. – Спр. 348 (Półmiesięczne sprawozdanie służby informacyjnej na dzień 10 IV 1930 roku, 22. Inspektorat Straży Granicznej). – Арк. 8.

<sup>54</sup> Там само. – Спр. 473 (Inspektorat Graniczny Stryj, Przemyśl 21 VI 1932). – Арк. 13.

<sup>55</sup> Там само. – Спр. 455b (Meldunek sytuacyjny nr 4 na dzień 12 II 1932, Inspektorat Straży Granicznej Nowy Targ). – Арк. 22.

<sup>56</sup> Там само. – Спр. 671 (Meldunek sytuacyjny nr 5/35 za 1–31 V 1935, Inspektorat Straży Granicznej Sambor, 2 VI 1935). – Арк. 39.

<sup>57</sup> Там само. – Спр. 670 (Meldunek sytuacyjny nr 4/35, Wschodniomałopolski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej, Lwów 9 V 1935). – Арк. 44.

ставав бойкот державних урочистостей. Так, у день смерті Юзефа Пілсудського були передбачені пам'ятні богослужіння. Частина священників спеціально проводила літургію раніше, “щоб населення прийшло до церкви вже по закінченню відправи”<sup>58</sup>. Натомість 11 листопада “Треко-католицький священник Ельяшевський зі Славська власне в цей час, коли мало відбутися урочисте богослужіння у місцевій церкві, зайнявся похороном одного з мешканців Славська, попри те, що похорон планували 9 листопада. О. Ельяшевський тенденційно переніс похорон на 11 листопада, аби не відправити літургію з okazji національного свята”<sup>59</sup>.

Треко-католицькі священники докладали значних зусиль до розвитку й фінансування національних шкіл. Вони співпрацювали з місцевими господарями, прикладом чого був о. Вікарій Слупейно, який “має вплив на купецтво у селі Жаб’є і збирає на Рідну Школу від них податок 1 % від товарів, куплених українцями”<sup>60</sup>. Поширеними були петиції у справі заснування українських шкіл: “Треко-католицький священник Василь Середович з Липовець Сяноцького повіту на богослужінні в Черемші Сяноцького повіту дня 4 грудня 1932 р. заохочував парафіян до підписання петиції щодо створення чотирикласної української школи і часткове запровадження вивчення польської мови тільки з 4 класу”<sup>61</sup>. Такі кроки давали бажаний результат у місцевостях, де активно діяло духовенство, на що звертала увагу Прикордоння служба.

### Питання Чехословаччини

Безпека на кордонах значною мірою залежала від взаємин зі сусідніми державами та настроїв населення пограниччя по інший бік. Малопольський окружний інспекторат Прикордонної служби надавав особливої ваги Чехословаччині. Після закінчення Першої світової війни стосунки між Польщею і Чехословаччиною стали доволі напруженими. Конкуренція відносно гегемонії в Центрально-Східній Європі, конфлікти навколо Цешинської Сілезії, проросійська позиція чехословацького уряду і його загравання з українськими націоналістами – все це створило атмосферу взаємної недовіри. Достатньо тільки згадати про підтримку ОУН з боку чехословацької влади і української діаспори<sup>62</sup>. Зброя, вибухові матеріали, газети й агітаційні листівки потрапляли з Чехословаччини до Польщі багатьма шляхами. Щоправда, чехословацький уряд підтримував ОУН лише доти, доки головним ворогом організація вважала Польщу. З часом діяльність ОУН поширилася на територію Закарпаття, де націоналісти намагалися розбудити національну свідомість у місцевих русинів. Прага швидко відчула наслідки пропаганди, тому все

<sup>58</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 671 (Meldunek sytuacyjny nr 5/35 za 1–31 V 1935, Inspektorat Straży Granicznej Kołomyja, 2 VI 1935). – Арк. 32.

<sup>59</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 464 (Meldunek sytuacyjny nr 23/32 za 1–15 XI 1932, Inspektorat Graniczny Stryj, 17 XI 1932). – Арк. 27.

<sup>60</sup> Там само. – Спр. 671 (Meldunek sytuacyjny nr 5/35 za 1–31 V 1935, Inspektorat Straży Granicznej Kołomyja, 2 VI 1935). – Арк. 32.

<sup>61</sup> Там само. – Спр. 465 (Meldunek sytuacyjny nr 15 za 1–15 VII 1932, Inspektorat Graniczny Stryj, 16 VI 1932). – Арк. 44.

<sup>62</sup> Zięba A. Lobbying dla Ukrainy w Europie międzywojennej. Ukraińskie biuro prasowe w Londynie oraz jego konkurencji polityczni (do roku 1932) / A. Zięba. – Kraków, 2010. – S. 139–141.

частіше видавала своїм органам безпеки розпорядження про “суворий нагляд за рухом українських організацій”<sup>63</sup> і співпрацювала з польською владою. Передусім було проведено акцію звільнення українців із Прикордонної служби і “скорочення вчителів української національності з призначенням на їхні місця вчителів чеської національності”<sup>64</sup>. Також чехи робили спроби посилити позиції русинів, “створюючи руські фашистські партії. Цей рух отримав підтримку влади і ставить за мету послаблення українського національного руху”<sup>65</sup>. Одночасно в політичних колах Чехословаччини існувало переконання, що український сепаратизм треба підтримувати хоча б частково у Польщі та Радянському Союзі, адже він може стати інструментом проти цих держав<sup>66</sup>. Загалом чехословацький уряд вів неоднозначну лінію: відверта підтримка українських націоналістів не заважала Празі переконувати Варшаву в тому, що жодних контактів із діячами ОУН не підтримує.

Характерно, що українська пропаганда зображала Чехословаччину як проти-вагу диктаторській Польщі, використовуючи аргумент розвитку у Празі української вищої освіти. Але звіти демонструють іншу ситуацію. Численні скарги, що надходили від українців Закарпаття, свідчили про незадоволення чехословацькою владою. Найбільш гострим було питання автономії. Уряд давав обіцянки: “В днях 4–6 травня 1934 р. на Русь Підкарпатську приїхав Міністр Зовнішніх і Внутрішніх Справ, [Едвард] Бенеш. На вічах делегатам було обіцяно, що Русь Підкарпатська отримає автономію, яка буде впроваджуватися поступово в шкільництво, релігію і адміністрацію. Міністр Бенеш зазначив, що Чехословаччина не анексувала Підкарпатської Русі, але після війни мусила нею опікуватися, бо самостійно вона не утрималася б і рано чи пізно була б захоплена кимось із сусідів”<sup>67</sup>. Ця тактика тривалий час викликала надії, лише згодом стало зрозуміло, що жодної автономії не було в планах. Намагання українців розширити права закінчувалися однаково, і польські службовці рапортували: “Майже всі українці, які втекли з Польщі, у Чехословаччині переважно займають службові посади. Українська партія останнім часом вимагала автономії через депутата Курятніка, але на засіданнях його проект відкинули, бо чехи і чеські громадяни, які живуть в районі річки Тиса, ненавидять українців і не хочуть чути про їхню мову і письмо, а навіть громадяни поза Тисою хочуть повністю витіснити українців зі своїх територій. Тому серед українців панує незадоволення, хто знає, чи не дійде між українцями і чехами до того, що було між українцями і поляками в 1918 і 1919, тобто до чехословацько-української війни”<sup>68</sup>.

<sup>63</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 460 (Meldunek sytuacyjny nr 15 za 1–15 VII 1932, Inspektorat Graniczny Stryj, 16 VI 1932). – Арк. 21.

<sup>64</sup> Там само. – Спр. 462 (Meldunek sytuacyjny nr 20 za 16–30 IX 1932, Inspektorat Graniczny Stryj, 1 X 1932). – Арк. 44.

<sup>65</sup> Там само. – Спр. 599 (Meldunek sytuacyjny nr 9/34 za 1–15 V 1934, Inspektorat Graniczny Stryj, 16 V 1934). – Арк. 89.

<sup>66</sup> Lewandowski K. Sprawa ukraińska w polityce zagranicznej Czechosłowacji w latach 1918–1932 / Krzysztof Lewandowski. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk 1974, Ossolineum PAN. – S. 289–293.

<sup>67</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 588. – Арк. 102.

<sup>68</sup> Там само. – Спр. 546 (Placówka Straży Granicznej I Linii Wyszaków, 24 I 1933). – Арк. 1.

Пропаганда ОУН також не відповідала інформації, яку збирала Прикордонна служба Польщі. Населення Закарпаття мало багато причин скаржитися на Прагу, зокрема йшлося про економічний стан, бо “населення пограниччя незадоволене впровадженням в Чехословаччині монополії на збіжжя і збільшенням податків. Серед населення поширюються плітки про те, що Польща хоче забрати певну частину держави, яка раніше їй належала”. Схожа критика лунала в бік чехословацьких прикордонників, тому що ті “отримують високі зарплати, а нічого не роблять, тільки п’ють по барах... а поклали на бідний руський народ тягар утримування Прикордонної служби і Жандармерії”<sup>69</sup>. Хоча критика стосувалася і Польщі: “У зв’язку з виборами до Сейму і Сенату, які мають відбутися у Чехословацькій Республіці, на терені Підкарпатської Русі агітатори на передвиборних вічах говорили про утиск русинів в Польщі, що руське населення в Польщі голодує, не можна розмовляти руською мовою, діти в школах не можуть вчитися руською, бо польська влада цього абсолютно не допускає”<sup>70</sup>. Такі думки поширювалися по обидва боки кордону, чим користувалися націоналісти у своїй пропаганді.

### Висновки

Охорона кордонів була одним із ключових елементів безпеки й розвитку Польської держави. Система Прикордонної служби мала забезпечувати оборону держави, що було особливо важливо з огляду на геополітичну ситуацію в регіоні, адже Польща опинилася в оточенні ворожих сусідів – Німеччини, Чехословаччини та Радянського союзу. На ефективність роботи прикордонників у сфері безпеки негативно впливало декілька чинників. Йдеться про недоліки кадрової політики, низький рівень професійної підготовки, незадовільне технічне оснащення та складнощі, пов’язані з пошуком надійних інформаторів. Значно кращих результатів прикордонники досягли в боротьбі з контрабандою, хоча доволі рідко вдавалося затримати осіб, які нелегально постачали зброю чи друковані матеріали антидержавного змісту. Нерідко інформація, що надходила від Прикордонної служби до війська, ставала підставою активних дій на теренах цілої Східної Галичини. Специфіка пограниччя й переважання українського населення на цих територіях сприяла поширенню ідей націоналізму й популярності ОУН. Низький освітній рівень пересічних людей полегшував сприйняття агітації. Націоналізм відіграв значну роль у формуванні національної свідомості українців, у чому була велика заслуга нижчої інтелігенції, тобто священиків і вчителів. Члени ОУН різко виступали проти будь-якої форми співпраці з владою. Польський уряд, своєю чергою, докладав зусиль до порозуміння з нейтрально налаштованою частиною українського населення. Однак, на тлі загальної радикалізації суспільства і зростання впливів ОУН ці спроби виявилися невдалими.

<sup>69</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 546 (Placówka Straży Granicznej I Linii Wyszaków, 24 I 1933). – Арк. 1.

<sup>70</sup> Там само. – Спр. 671 (Meldunek sytuacyjny nr 5/35 za 1–31 V 1935, Komisariat Straży Granicznej Ławoczne, 31 V 1935). – Арк. 14.

**Магдалена Гібец. Безпека на кордоні. Активність ОУН у 1930–1935 роках у світлі звітів Малопольського окружного інспекторату Прикордонної охорони**

Захист державних кордонів був одним із найважливіших завдань уряду Другої Речі Посполитої в контексті внутрішньої безпеки. Організація контролю держави над пограниччям проходила декілька етапів розвитку, що, зрештою, завершилося поділом кордонів на дві частини, підпорядкування Корпусу оборони пограниччя по східній лінії, а з півночі, заходу та півдня – Прикордонній службі. У цьому дослідженні йдеться тільки про частину останньої, інспекторати якої перебували на території Східної Галичини. Одним із аспектів діяльності Малопольського окружного інспекторату Прикордонної служби було запобігання антидержавній політичній активності. Загрозою тут поставала Організація Українських Націоналістів, яка прагнула спровокувати українське повстання та відділити території Східної Галичини від Польської держави. Інструментом досягнення цього була агітація місцевого українського населення. Метою статті є представлення пограниччя як території, що вирізнялася власною специфікою, особливо в національному питанні, на тлі формування новочасної національної свідомості та досвіду контактів із зовнішніми сусідами. У статті подано авторську спробу інтерпретації документів Прикордонної служби в період 1930–1935 рр., які досі не були введені в науковий обіг.

*Ключові слова:* Прикордонна служба, внутрішня безпека, український націоналізм, ідентичність, кордон.

**Magdalena Gibiec. Security at the border. Activity of OUN in the light of situation reports prepared by the Regional Inspectorate of the Lesser Poland of the Border Guard in 1930-1935**

The protection of state borders was one of the most important tasks which Second Polish Republic had to face with. In order to improve its organization, it went through several stages of development leading to the final division of borders into two and subordinate them, on the east side to the Border Protection Corps and from the north, west and south – to the Border Guard. One of the aspects of Border Guard's operations was to prevent anti-state political activity. Such a threat was, among others, Organization of Ukrainian Nationalists whose goal was to bring the Ukrainian uprising by using of illegal methods. OUN tried to achieve it also by agitation among the local Ukrainians.

Influence of intelligence, on the one hand Ukrainian nationalist organizations, i.e. the OUN and the UWOP, on the other hand the work of its lower layers, produced a unique kind of Ukrainian consciousness and contributed to the crystallization of social and political attitudes among the people of the borderland. The purpose of the paper is to show the border areas as a place that has a distinctive character, especially in terms of national relations, the formation of national identity, and contacts with the activists of neighboring states. The article focuses on the border area as a place characterized by distinct specificity, particularly in the context of national relations, the formation of national identity as well as contacts with activists from neighboring country, Czechoslovakia. Activity of OUN was significant for the internal security of the Second Polish Republic and Border Guard tried to stand up against it with better or worse results. This article is an attempt of an original interpretation of documents produced by the Border Guard between 1930 and 1935 which have not entered the circulation of scientific knowledge.

*Key words:* Border Guard, internal security, Ukrainian nationalism, identity, borderline.